

Obete trestných činov v EÚ: rozsah a povaha podpory obetí

Zhrnutie



/// Článkom 47 Charty základných práv Európskej únie sa zaručuje všetkým osobám v EÚ právo na účinný prostriedok nápravy.

Poskytovanie služieb podpory obetí obetiam trestných činov má zásadný význam pre dosiahnutie spravodlivosti pre obeť a zaistenie toho, aby si obeť mohli uplatňovať svoje práva. Služby na podporu obetí zahŕňajú pomoc dostupnú obetiam pred trestným konaním, počas neho a po ňom vrátane emocionálnej a psychologickéj pomoci a poradenstva týkajúceho sa právnych, finančných a praktických otázok, ako aj rizík ďalšej viktimizácie. Práve každodenná práca zamestnancov služieb na podporu obetí v celej EÚ vrátane dobrovoľníkov rozhodujúcim spôsobom prispieva k tomu, aby sa práva obetí na prístup k spravodlivosti skutočne uplatnili.

Prístup k týmto službám je určujúci pre schopnosť obetí trestných činov uplatňovať svoje právo na účinný prístup k spravodlivosti, ako je stanovené v článku 47 Charty základných práv Európskej únie (EÚ) o práve na účinný prostriedok nápravy

a spravodlivý proces. Právo obetí na prístup k spravodlivosti je pevne zakotvené nielen v primárnom a sekundárnom práve EÚ, ale aj v nástrojoch Rady Európy a Organizácie Spojených národov (OSN), ako aj vo vnútroštátnych právnych predpisoch. Právo sa však stáva skutočne uplatniteľným v praxi, len ak sú obeť informované o tom, že táto podpora existuje, a získajú pomoc, aby ju mohli využiť. Smernica o obetiach trestných činov (smernica 2012/29/EÚ) je veľkým krokom vpred z hľadiska obetí trestných činov.

Toto zhrnutie obsahuje zistenia výskumu Agentúry EÚ pre základné práva (FRA) o službách na podporu obetí trestných činov v EÚ z hľadiska základných práv. Poskytuje prehľad o tom, do akej miery je súčasné poskytovanie služieb na podporu obetí v členských štátoch EÚ-28 v praxi porovnateľné so zámermi a cieľmi podpory pre obeť stanovenými v smernici o obetiach trestných činov. Dôraz sa kladie na články smernice 8 a 9 o podporných službách, aj keď sú zohľadnené aj úzko súvisiace ustanovenia.

Hlavné zistenia a odporúčania založené na dôkazoch

Služby na podporu obetí sa v rámci 28 členských štátov EÚ vyvíjali odlišne. Údaje, ktoré agentúra FRA zhromaždila, vykazujú odlišné tempo, hľadiská, kontexty a organizačné modely pri práci počas vývoja týchto služieb v rámci členských štátov. Tieto odlišné prostredia formovali povahu a rozsah poskytovaných služieb. Znamená to, že v prípade niektorých

členských štátov bude uvedenie smernice o obetiach trestných činov do praxe predstavovať výzvu. Vo výskume agentúry FRA bolo identifikovaných najmä niekoľko oblastí, v ktorých členské štáty v súčasnosti nespĺňajú požiadavky smernice o obetiach trestných činov. Jednou z najväčších výziev je povinnosť zabezpečiť, aby všetky obeť mali prístup

k službám na podporu obetí podľa svojich potrieb. Je teda potrebné urobiť viac pre to, aby sa zabezpečilo dosiahnutie cieľov smernice.

Predchádzajúci výskum agentúry FRA odhaluje nedostatočný počet nahlásených prípadov obetí, čo zdôrazňuje skutočnosť, že obeť v súčasnosti neuplatňujú svoje práva alebo ich nemôžu v plnej miere uplatňovať. Z výsledkov štyroch rozsiahlych prieskumov o viktimizácii menších, osobách zo skupiny LGBT, antisemitských trestných činoch a násilí páchanom na ženách, napríklad zhodne vyplýva, že mnohé obeť nenahlasujú trestné činy na políciu. Zatiaľ čo tieto štyri prieskumy sa zameriavali na situáciu konkrétnych kategórií obetí (ako sú ženy ako obeť násilia), odhalené zistenia (napríklad o nízkej miere nahlasovania trestných činov) sú často relevantné pre obeť trestných činov vo všeobecnosti, a preto sú v správe zdôraznené určité zistenia, ktoré možno uplatniť všeobecnejšie.

Bez ohľadu na pretrvávajúce výzvy, dôkazy agentúry FRA odhalujú aj mnoho pozitívnych zmien a sľubné postupy. Hoci by postupy mohli inšpirovať ďalší vývoj na vnútroštátnej úrovni, ako aj úrovni EÚ, netreba preceňovať rozdielne historické a kultúrne súvislosti, z ktorých vzišli. Na tieto rozdiely treba pamätať pri uvažovaní o uskutočniteľnosti prenosu modelu a riešení za hranice.

Na základe svojich zistení zostavila agentúra FRA stanoviská navrhujúce konkrétne opatrenia, ktoré môžu inštitúcie EÚ a členské štáty prijať na zlepšenie svojich služieb na podporu obetí.

Práva obetí v európskom a vnútroštátnom práve

Z legislatívneho hľadiska sa ochranné opatrenia na ochranu práv obetí objavujú v rôznych oblastiach a na rôznych úrovniach, od primárneho práva EÚ po právne nezáväzná akty na vnútroštátnej úrovni. Spolu s týmito zdrojmi tvoria významný súbor legislatívnych a iných opatrení, ktorých cieľom je poskytnúť obetiam ich základné právo na prístup k spravodlivosti. Výklad toho, ako presne by sa mala spravodlivosť sprístupniť obetiam, sa však v jednotlivých členských štátoch EÚ líši, čiastočne z dôvodu odlišných historických koncepcií úlohy obeť v trestných konaniach. Tieto rozdiely sa potom premietajú do odlišných prístupov k podpore obetí.

UŽITOČNÉ NÁSTROJE PRE OBETE TRESTNÝCH ČINOV

Podporovanie obetí trestných činov pomocou aplikácií

Sprievodca súdmi (*domstolsguiden*), Švédsko

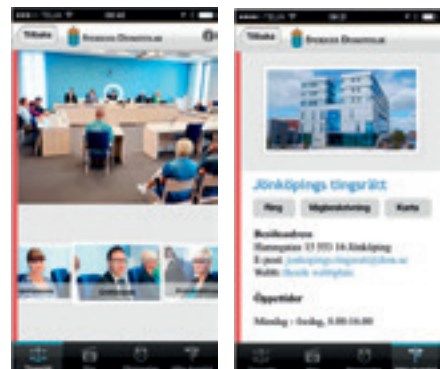
Táto aplikácia poskytuje informácie o interiéroch priestorov súdu a o úlohách príslušných účastníkov počas súdneho konania. V aplikácii sú aj filmy znázorňujúce, ako funguje súdne konanie. Obsahuje „lokalizátor súdu“, v ktorom sú podrobné informácie o otváracích hodinách, o tom, ako sa tam dostať a ako nadviazať kontakt so súdom.

Pozri: www.domstol.se/Ladda-ner--bestall/Domstolsguiden/

Mesto spravodlivosti Zaragoza (*Ciudad de la Justicia Zaragoza*), Španielsko

Táto aplikácia, ktorú vyvinula regionálna štátna správa Aragonu v Španielsku, je zameraná na širokú verejnosť a právnikov. Aplikácia poskytuje umiestnenie nového súdneho komplexu v meste a harmonogram pojednávania a vydáva upozornenia, aby informovala ľudí o skončení súdnych prípadov.

Tento nástroj sa nachádza na stránke: <https://itunes.apple.com/es/app/ciudad-de-la-justicia/id642741128?mt=8> (iOS) <https://play.google.com/store/apps/details?id=es.ciudadjusticia-zaragoza> (Android)



Na tomto základe je úsilím spoločných opatrení na úrovni EÚ stanovenie spoločných minimálnych noriem na ochranu práv obetí. Dôležitým prvkom vývoja a predchodcom smernice o obetiach trestných činov bolo rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní. Členské štáty EÚ boli povinné prispôbiť svoje právne predpisy tak, aby dosiahli súlad s rámcovým rozhodnutím do roku 2006. Všeobecne sa však uznalo, a uznala to aj Európska komisia, že tieto právne predpisy neboli správne implementované. Od nadobudnutia účinnosti smernice o obetiach trestných činov sa preto dôraz kládol na účinnú implementáciu¹.

Sľubný postup

Uľahčenie účinného uplatňovania práv obetí podľa práva EÚ: usmerňovací dokument Európskej komisie

Na uľahčenie účinnej a včasnej transpozície a implementácie smernice o obetiach trestných činov vypracovala Európska komisia usmerňovací dokument, ktorý má pomôcť členským štátom EÚ dospieť k spoločnému pochopeniu jej ustanovení.

Pozri: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/victims/guidance_victims_rights_directive_en.pdf

Zaručenie práva obetí na prístup k podporným službám a na účinný prostriedok nápravy

Účinný prístup obetí k spravodlivosti závisí z veľkej časti od dostupnosti cielených služieb na podporu obetí. Potreba poskytnúť obetiam súbor služieb, ktoré im pomôžu využiť ich práva, je zdôraznená vo výskume agentúry FRA o nahlasovaní skúsenosti ľudí s trestnými činmi. Napríklad, výsledky o skúsenostiach s trestnými činmi z nenávisti v prieskume EU-MIDIS a v prieskume vzorov nahlasovania v oblasti násillia páchaného na ženách ukazujú, že je potrebné vykonať zlepšenia na podporu nahlasovania prípadov.

Spoločný výklad pojmu „obeta“

Koncepcia obete v normatívnom (právnom a kultúrnom) rámci a úloha obete, ktorá je vnímaná v trestnom konaní, výrazne závisí od historického vývoja právneho rámca v jednotlivých členských štátoch, a to má zásadný vplyv na koncepcie služieb na podporu obetí. V odlišných prístupoch k právam obetí sa prejavuje rôzne chápanie samotného pojmu „obeta“. Táto rozmanitosť pretrváva napriek tomu, že právne predpisy EÚ pre obeť trestného činu sú zavedené od roku 2001.

Kedže sa smernicou určujú v mnohých oblastiach vyššie normy ako v rámcovom rozhodnutí Rady, vymedzenia príslušných pojmov vo vnútroštátnom práve alebo ich výklad by mal náležitým spôsobom zohľadňovať tento vývoj. Zo zistení agentúry FRA vyplýva, že právne predpisy niektorých členských štátov EÚ si môžu v tomto smere vyžadovať zmeny, aby boli uvedené do súladu so smernicou o obetiach trestných činov. Niekoľko členských štátov napríklad vymedzuje pojem „obeta“ vo svojich právnych predpisoch úzko a vylučuje tzv. nepriame obeť, ako sú rodinní príslušníci. Niektoré členské štáty tento pojem nevyvedujú vôbec.

Pridelovanie dostatočných zdrojov

Niektoré nové povinnosti, ako aj nepovinné ustanovenia rámcového rozhodnutia, ktoré sa stali na základe smernice o obetiach trestných činov záväznými, si vyžadujú, aby členské štáty EÚ viac investovali do personálu, vybavenia alebo zariadení. Sem patrí napríklad zabezpečenie toho, aby boli čakárne pre obeť na súde oddelené od čakární pre obvinených. Členské štáty musia takisto získať technológiu potrebnú na video spojenie a video záznamy, poskytnúť povinnú odbornú prípravu pracovníkom prichádzajúcim do kontaktu s klientmi, ako sú policajní úradníci a súdni zamestnanci, a zabezpečiť, aby boli obeť posudzované individuálne s cieľom určiť ich osobitné potreby ochrany.

¹ Pozri oznámenia Komisie z roku 2004 a 2009 o postavení obetí v trestnom konaní (COM(2004) 54 final/2 a COM(2009) 166 final), ako aj posúdenie vplyvu z roku 2011, ktoré je sprievodným dokumentom návrhu smernice Komisie, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov (SEC(2011) 780 final).

Stanoviská agentúry FRA

Členské štáty EÚ musia zabezpečiť účinné poskytovanie podporných služieb a prístup k nim, aby dosiahli súlad so smernicou o obetiach trestných činov a splnili si záväzky podľa článku 47 charty. Členské štáty EÚ majú pri vykonávaní smernice o obetiach trestných činov zohľadniť článok 47 a príslušnú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva na posúdenie práv obetí na aktívnu účasť na trestnom konaní, ako je právo byť vypočutý a právo predložiť dôkazy.

V smernici o obetiach trestných činov sa vyžaduje, aby boli rodinní príslušníci obeť zahrnutí do vymedzenia pojmu obeť (v súvislosti s obeťami, ktorých úmrtie je priamou príčinou trestného činu), a tým mali takisto prístup k službám na podporu obetí podľa svojich potrieb a miery utrpenej škody v dôsledku trestného činu spáchaného voči obeť. Pojem „rodinní príslušníci“, ako aj ostatné kľúčové pojmy, ako „obzvlášť zraniteľný“ majú preto byť vykladané široko, aby sa zbytočne neobmedzoval zoznam možných držiteľov práv.

Členské štáty EÚ musia preto zabezpečiť, aby splnili nové povinnosti vyplývajúce zo smernice o obetiach týkajúce sa odbornej prípravy príslušníkov polície a súdnych zamestnancov poskytnutím individuálnych posúdení obetí a zabezpečením oddelených čakární pre obeť v nových budovách súdov. Členské štáty EÚ majú sprístupniť ďalšie zdroje potrebné na vykonanie týchto opatrení do termínu určeného na transpozíciu.

Aspekty podpory obetí

V smernici o obetiach trestných činov sa vymedzuje priestor pre široké chápanie podpory obetí, ktoré presahuje rámec funkcií stanovených článkoch 8 a 9. Zahŕňa niekoľko práv, ktoré má štát garantovať, ktoré sú ale navrhnuté tak, aby zahŕňali ďalších účastníkov systému na podporu obetí. Právo na právnu pomoc, podstúpenie obetí v rámci rôznych relevantných subjektov alebo práva na ochranu obeť na súde pred sekundárnou viktimizáciou, prispievajú ku komplexnému a funkčnému systému na podporu obetí. Napriek tomu tento systém nemôže úplne fungovať bez zapojenia niekoľkých nešťastných účastníkov.

Podpora obetí čiastočne vychádza z právnej dostupnosti práv obetí. Podpora obetí poskytovaná najmä počas súdneho konania závisí od úlohy priradenej obeť a od ich právneho postavenia v tomto konaní. Čím viac práv má obeť na to, aby konala ako účastník trestného konania, tým dôležitejšie je, aby podporné služby poradili obeť a podnietili ich k tomu, aby vykonávali túto úlohu vo svojom najlepšom záujme.

Zistenia agentúry FRA takisto odhalujú dôležitosť právne nezáväzných nástrojov a postupov. Právne predpisy predstavujú len časť celkovej mozaiky podpory obetí v členských štátoch EÚ a samotné, bez správneho uplatňovania, nezaručujú práva obetí. Množstvo právne nezáväzných nástrojov a politik úspešne dopĺňa alebo, v niektorých vnútroštátnych rámcoch, dokonca nahrádza právne predpisy.

Sprístupnenie právnej pomoci

Aj keď je právna pomoc dostupná väčšine obeť vo väčšine členských štátov EÚ, zo zistení agentúry FRA vyplýva, že jej získanie je často podmienené napríklad overením finančnej situácie (na určenie osôb, ktoré majú z finančného hľadiska nárok na bezplatnú právnu pomoc) alebo zákonným pobytom. Aj keď môžu byť tieto podmienky odôvodnené, môžu predstavovať zložité byrokratické prekážky, najmä v prípade, ak je potrebná rýchla právna pomoc na zaručenie práv obeť. V niektorých globálnych normách sa takisto odporúča obmedzenejšie overovanie finančnej situácie. V usmerneniach a zásadách Organizácie Spojených národov o prístupe k právnej pomoci v systémoch trestnej justície z roku 2012 sa, napríklad, stanovuje, že deti sú vždy oslobodené od takéhoto overovania.

Zabezpečenie účinných systémov odbornej prípravy

Zavedenie účinného systému odbornej prípravy pre odborníkov z praxe podľa požiadaviek článku 25 smernice o obetiach je dlhodobým cieľom. Zo zistení agentúry FRA vyplýva, že niektoré členské štáty EÚ kladú dôraz na odbornú prípravu pre osobitné skupiny obeť. Iné sprístupňujú odbornú, nie však povinnú prípravu, pre úradníkov, ktorí pravdepodobne prichádzajú do kontaktu s obeťami, ako sú policajní príslušníci a súdni zamestnanci. Členské štáty EÚ sú preto podnecované, aby zvýšili svoju kapacitu v oblasti odbornej prípravy a zvýšili informovanosť medzi odborníkmi z oblasti trestnej justície o potrebách osobitných skupín obeť. Sú vyzývané, aby zapojili služby mimovládnych organizácií na podporu obeť tam, kde je to prakticky možné.

Poskytovanie informácií vrátane sprostredkovania podporných služieb

Včasné poskytnutie presných informácií o právach obetí, ktoré sa vyžaduje v kapitole 2 smernice o obetiach trestných činov je kľúčové na to, aby obeť uplatnila svoje práva, a takisto ich to nasmeruje k najvhodnejším podporným službám. Chýbajúce informácie predstavujú nielen vážnu prekážku v požívaní práv obetí, ale vo výskume o spokojnosti obetí s podpornými službami sa takisto opakovanne zistilo, že chýbajúce informácie sú prvotnou príčinou nespokojnosti s trestným konaním a jednou z príčin, ktorá ich odrádza od aktívnej účasti². Opatrenia zamerané na zvýšenie informovanosti obetí o ich právach sú preto rovnako dôležité ako prístup k informáciám týkajúcim sa konkrétne individuálneho prípadu. Príklady osvedčených postupov zdôraznené v tejto správe naznačujú, že úzka spolupráca medzi príslušnými orgánmi a organizáciami na podporu obetí môže postúpenie uľahčiť.

Vyriešenie problému nedostatočného nahlasovania trestných činov

Z výskumu agentúry FRA vrátane štyroch rozsiahlych prieskumov o viktimizácii menšín, osobách zo skupiny LGBT, antisemitských trestných činoch a násilí páchanom na ženách jednotne vyplýva, že mnohé obeť nenahlasujú trestné činy na políciu. V záveroch Rady zo 6. decembra 2013 o boji proti trestným činom z nenávisťi v EÚ a záveroch Rady z 5. júna 2014 o prevencii a boji proti všetkým formám násilia páchaného na ženách a dievčatách sa tieto zistenia zdôrazňujú. Obete sa však môžu obrátiť na iné osoby alebo organizácie. Zo zistení prieskumu agentúry FRA o násilí páchanom na ženách vyplýva, že obeť domáceho násilia sa pravdepodobnejšie obrátia na lekárov a zdravotnícke inštitúcie, než na odbornú organizáciu alebo mimovládnu organizáciu. Títo odborníci by preto mohli zohrávať kľúčovú úlohu v identifikácii a poskytovaní počiatočnej podpory obetiam. Z dôkazov však takisto vyplýva, že lekári a iní klinickí odborníci sú zriedka vyškolení na účinnú reakciu na domáce násilie. Za slubné postupy by sa mohli preto považovať iniciatívy na vyškolenie a informovanie zdravotníckych pracovníkov, najmä vzhľadom na to, že 87 % zo 42 000 žien, ktoré sa zúčastnili prieskumu v štúdiu agentúry FRA o násilí páchanom na ženách uviedlo, že by uvítali ďalšie otázky od lekárov, ak by vykazovali známky zneužívania.

UŽITOČNÉ NÁSTROJE PRE OBETE TRESTNÝCH ČINOV

Európsky portál elektronickej justície: osobitné stránky pre obeť trestných činov



Európsky portál elektronickej justície je navrhnutý ako jednotné elektronické kontaktné miesto v oblasti spravodlivosti a usiluje sa zjednodušiť životy ľudí v EÚ tým, že poskytuje informácie o justičných systémoch a zlepšuje prístup k súdom v celej EÚ vo všetkých 24 úradných jazykoch EÚ.

Pozri: https://e-justice.europa.eu/content_victims_of_crime-65-sk.do

² Pozri napríklad: Sims, L. and Myhill, A. (2001), *Policing and the Public: Findings from the 2000 British Crime Survey*. Home Office Research Findings No. 136, Londýn, Home Office and Wemmers, J. (1999), Victim notification and public support for the criminal justice system, *International Review of Victimology*, vyd. 6, č. 3.

Stanoviská agentúry FRA

Právna pomoc zaručená podľa článku 13 smernice o obetiach trestných činov má byť dostupná pre obeť, ktoré sú účastníkmi trestného konania rovnako, ako je v súčasnosti prístupná pre obvinených. Byrokratické prekážky, ako sú zdĺhavé konania alebo overovanie finančnej situácie, by sa mali identifikovať a odstrániť. Overovanie finančnej situácie nemusí byť vždy v súlade s usmerneniami OSN.

Právne reformy sa majú zamerať na lepšie zahrnutie obete do systému trestnej justície. Obeťiam sa má umožniť plnenie významnejšej úlohy v trestnom konaní, ako sa ustanovuje v kapitole 3 smernice o obetiach. Odborníci v oblasti trestnej justície môžu podporiť tento postup tak, že usmernia obeť v rámci konania, pomôžu im, aby pochopili právne predpisy a úplne rozpoznali ich praktické dôsledky. Tomuto postupu výrazne napomáha odborná príprava odborníkov v oblasti trestnej justície.

Členské štáty EÚ majú zaviesť opatrenia, ktorými sa obetiam vo všetkých štádiách procesu zabezpečí prístup k informáciám o ich právach a dostupné podporné služby, ako aj relevantné informácie o prípade. Členské štáty EÚ majú zväziť najmä zavedenie účinného systému postupovania do praxe, ktorý by viedol obeť cez systém podporných služieb.

Na podnietenie obetí, aby nahlasovali trestné činy a na zjednodušenie tohto nahlasovania by členské štáty EÚ mali zabezpečiť, aby boli informácie o službách na podporu obetí a o právach obetí dostupné a prístupné obetiam všetkými orgánmi a verejnými službami, na ktoré sa obeť obráti, vrátane poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, a aby zamestnanci týchto organizácií boli vyškolení na prácu s obetami informovaným a empatickým spôsobom.

UŽITOČNÉ NÁSTROJE PRE OBETE TRESTNÝCH ČINOV

Nahlasovanie trestných činov mobilným telefónom: užitočné aplikácie pre obeť trestného činu

Guardia civil (GDT), Španielsko

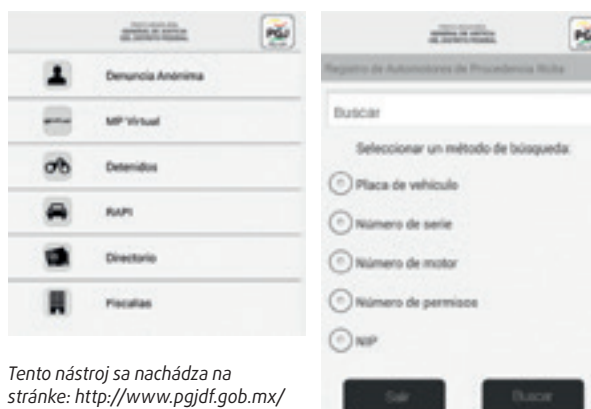
Táto aplikácia, ktorú vyvinul útvar kybernetickej trestnej činnosti španielskej občianskej stráže (Guardia Civil), ponúka dve rôzne služby: jedna slúži na informovanie jej používateľov o súčasných podvodoch a trestných činoch páchaných online a druhá umožňuje občanom anonymne nahlásiť potenciálne trestné činy. Aplikácia ponúka aj lokality najbližších staníc tejto občianskej stráže.



Tento nástroj sa nachádza na stránke: <https://market.android.com/details?id=es.guardiacivil.gdt> (Android); <http://itunes.apple.com/es/app/gdt/id441712875?mt=8&ls=1> (iOS)

Úrad prokurátora federálneho dištriktu, Mexiko (Procuraduría General de Justicia del Distrito Federa)

Tento nástroj umožňuje anonymné nahlasovanie trestných činov a straty vnútroštátnych dokladov totožnosti alebo pasov. Poskytuje aj užitočné informácie o otázkach trestnej justície, ako sú kontaktné informácie úradov prokuratúr.



Tento nástroj sa nachádza na stránke: <http://www.pgjdf.gob.mx/index.php/servicios/enlinea/aplicacionpgjcdmx>; <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.tr3sco.pgjdf> (Android); <https://itunes.apple.com/us/app/pgjcdmx/id830812886?l=s=1&mt=8> (iOS); <http://appworld.blackberry.com/webstore/content/31955/> (Blackberry)

Služby na podporu obetí v členských štátoch EÚ

Niektoré špecifiká, ktorými sa riadi poskytovanie podpory obetiam, možno odvodiť z článkov 8 a 9 smernice o obetiach trestných činov. Tieto zásady slúžia ako referencie, prípadne ako referenčné body pri vytváraní služieb na podporu obetiam alebo posudzovaní služieb, ktoré v súčasnosti daný členský štát EÚ ponúka³. Dosiaľ prevažujú veľké rozdiely, pokiaľ ide o rozsah a schopnosť poskytovania služieb v rámci služieb na podporu obetí v členských štátoch.

Pokiaľ ide o vytvorenie alebo rozvoj systému organizácií poskytujúcich podporu obetiam, v článku 8 smernice o obetiach sa objasňuje, že členské štáty majú k dispozícii viac ako jeden organizačný model. Služby na podporu obetí môžu byť zriadené ako verejné organizácie alebo mimovládne organizácie (MVO), môžu byť organizované na profesionálnom alebo dobrovoľnom základe a služby odborníkov môžu byť poskytované ako doplnenie alebo ako neoddeliteľná súčasť všeobecných služieb na podporu obetí. Modely členských štátov sa líšia, pokiaľ ide o štátneho účastníka zodpovedného za dohľad nad podpornými službami, spôsoby financovania, zemepisné rozdelenie služieb a rozsah, v akom sa služby opierajú o prácu dobrovoľníkov v porovnaní so stálymi zamestnancami.

Rozhodnutie vlády buď zriadiť verejnú organizáciu alebo podporovať súkromné iniciatívy na podporu budovania kapacít občianskej spoločnosti nie je len organizačnou a technickou záležitosťou. Týka sa politických aspektov, ako je hodnota úrovne organizácií občianskej spoločnosti sprostredkujúcej zapojenie občanov do otázok verejného záujmu pre spoločnosť. Nakoniec, vec súvisí so základným chápaním toho, ako by mala byť vytvorená demokratická spoločnosť – či zahŕňa verejnú sféru, ktorá čiastočne zostáva v rukách organizácií občianskej spoločnosti, ktoré sú podporované a monitorované, ale nie riadené vládou. Podobné úvahy sa týkajú aj otázky zapojenia dobrovoľníkov do organizácií na podporu obetí.

Bez ohľadu na zvolený model musia vlády zaisťovať určité funkcie vrátane koordinácie existujúcich

služieb, stimulov pre rozvoj služieb, ktoré môžu chýbať, vymedzenie noriem poskytovania podpory obetiam a rozhodnutí týkajúcich sa financovania podporných služieb.

Akákoľvek pomoc konkrétnej služby na podporu obetí musí byť viditeľná a dôveryhodná. Zdá sa preto, že probačné služby nemajú výhodné postavenie na to, aby vykonávali aj funkcie podpory obetí, aj keď sú organizačne rozčlenené a prísne oddelené. Zamestnanci by však aj tak boli obviňovaní z toho, že majú na pamäti všeobecné záujmy organizácie. Toto môže prípadne poškodiť dôveru obetí aj páchatelov v to, že zamestnanci budú v istom momente odhodlaní venovať pozornosť výhradne ich záujmom. Podobné úvahy vyznievajú v prospech oddelenia služieb na podporu obetí od mediačných služieb medzi obeťou a páchatelom.

Napriek rozdielom vyplývajú zo zistení agentúry FRA niektoré novoobjavujúce sa témy. Väčšina členských štátov EÚ rozdeľuje zodpovednosť za podporné služby medzi niekoľko ministerstiev. Väčšina sa takisto spolieha na spoluprácu medzi verejnými a súkromnými orgánmi v oblasti poskytovania všeobecnej podpory obetiam. Najbežnejší model, pokiaľ ide o geografické rozdelenie všeobecných podporných služieb, je model s výraznou regionalizáciou bez ohľadu na veľkosť členského štátu alebo na verejnú alebo súkromnú povahu hlavného poskytovateľa služieb. Počet dobrovoľníkov je vo väčšine členských štátov väčší ako počet stálych zamestnancov, pričom ich úlohy a odborná príprava sa líšia nielen v závislosti od povahy poskytovateľa služieb, ale aj od historického vývoja dobrovoľníckej činnosti v príslušnej krajine.

Aj keď členské štáty možno chcú zohľadniť skúsenosti iných členských štátov pri zriaďovaní, rozširovaní alebo posilňovaní systému služieb na podporu obetí, je potrebné dôkladne posúdiť prenosnosť modelov a riešení z jedného členského štátu do druhého. Treba zvážiť niekoľko aspektov. Môžu zahŕňať kultúrne rozdiely týkajúce sa tradícií a súkromných iniciatív a vývoja v otázkach spoločného záujmu, alebo pripravenosť občanov zapájať sa do dobrovoľníckej práce.

Z prevládajúcej organizačnej rozmanitosti možné zistiť, že neexistujú definitívne odpovede na to, ktoré riešenia sú najvhodnejšie. Často ide o silné argumenty ukazujúce rôznymi smermi.

³ Súdny dvor EÚ je jedinou inštitúciou, ktorá je oprávnená autoritatívne vykladať právo EÚ a teda rozhodnúť o tom, či sa má článok 8 smernice o obetiach chápať ako záväzok týkajúci sa výsledku alebo prostriedkov, pričom v druhom prípade sa vyžaduje, aby vlády s náležitou starostlivosťou prijali všetky primerané opatrenia, ktoré majú k dispozícii za daných okolností, aby postupne a v náležitej lehote zriadili komplexný systém služieb na podporu obetí.

Hlavné modely podpory obetí

Možno rozlišovať tri hlavné modely všeobecných služieb na podporu obetí v členských štátoch EÚ. Rozdiely vyplývajú zo štátnej (mimovládnej) povahy a zdrojov financovania hlavného poskytovateľa všeobecnej podpory. Nasledujúca tabuľka znázorňuje model prevládajúci v jednotlivých členských štátoch.

	1. Aspoň jeden vnútroštátny všeobecný – hlavný poskytovateľ/štruktúra je prevádzkovaný(á) a financovaný(á) štátom	2. Aspoň jeden vnútroštátny všeobecný – hlavný poskytovateľ/štruktúra je mimovládny(a), ale výrazne sa opiera o štátne financovanie	3. Aspoň jeden vnútroštátny všeobecný – hlavný poskytovateľ/štruktúra je mimovládny(a), ale výrazne sa neopiera o štátne financovanie
AT			✓
BE	✓		
BG			
CY			
CZ	✓		
DE			✓
DK		✓	
EE	✓		
EL			
ES	✓		
FI		✓	
FR		✓	
HR	✓		
HU	✓		
IE		✓	
IT			
LT			
LU	✓		
LV			
MT		✓	
NL		✓	
PL		✓	
PT		✓	
RO			
SE		✓	
SI			
SK			✓
UK		✓	
Total	7	10	3

Poznámka: Tabuľka sa týka členských štátov EÚ, ktoré majú aspoň jednu štátnu všeobecnú službu na podporu obetí. Podľa výskumu sa zdá, že v Bulharsku, na Cypre, v Grécku, Taliansku, Litve, Lotyšsku, Rumunsku a Slovinsku neexistujú všeobecné služby na podporu obetí (ktoré by boli zamerané na všetky, nie na osobitné skupiny obetí). Oranžovo tieňované oblasti znamenajú, že neexistuje všeobecná služba na podporu obetí.

Zdroj: FRA, 2014; pozri tiež: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/victims-support-services/models>

Dôležitá úloha MVO a zastávanie záujmov obetí trestných činov

Súkromné podporné služby účinne presadzujú záujmy obetí trestných činov vo verejných a legislatívnych diskusiách v mnohých členských štátoch

EÚ. Niektoré podporné služby vykonávajú dôležité funkcie verejného obhajovania záujmov, a to aj voči vládám. Tieto MVO môžu vyjadrovať obavy obetí autenticky, pretože denno-denne poskytujú pomoc obetiam. Mnohí zamestnanci sa dokonca zapájajú dobrovoľne. V niektorých členských štátoch poskytujú všeobecnú podporu obetiam súkromné

združenia, ktoré sú organizačne a finančne nezávislé od vlády. Vytrvalo verejne obhajujú záujmy obetí. Existujú teda isté náznaky, že pre zlepšenie práv obetí má význam existencia silných a do určitej miery nezávislých MVO.

Zabezpečenie prístupu k všeobecnej podpore obetí pre všetky obeť

Väčšina členských štátov poskytuje určitú formu všeobecných služieb na podporu obetí a všetky členské štáty poskytujú podporné služby aspoň niektorým osobitným skupinám obetí. Osem členských štátov však ešte musí zaviesť všeobecné služby na podporu obetí, ktoré sa vyžadujú v článku 8 smernice. V článku 8 ods. 5 sa okrem toho stanovuje, že poskytovanie služieb nemá závisieť od toho, či obeť podá formálnu sťažnosť. Financovanie podporných služieb sa má uskutočňovať transparentne a objektívne, aby sa zabezpečil prístup k službám na podporu obetí pre všetky obeť.

Poskytovanie komplexných a dôverných služieb

Na to, aby boli podporné služby účinné, musí byť organizácia navrhnutá so zámerom budovať dôveru a istotu u obetí. To sa dá dosiahnuť napríklad tak, že sa zabezpečí, aby neboli obeť presúvané medzi organizáciami a jednotlivcami (aj keď v niektorých prípadoch môže byť potrebné sprostredkovanie odbornej pomoci). Úlohy podporných služieb by mali byť takisto zamerané výhradne na poskytovanie podpory obetiam. Miešanie podpory obetí, napríklad, s mediálnymi a probačnými službami, ako to robia niektoré členské štáty EÚ, nevyvoláva dostatočnú dôveru v rámci úsilia zameraného na poskytovanie podpory. Zo zistení agentúry FRA takisto vyplýva, že viacero členských štátov EÚ takisto nezaručuje obetiam právo, aby boli počas súdneho pojednania sprevádzané podpornými osobami.

Zapájanie dobrovoľníkov

Z výskumu agentúry FRA vyplýva zvýšená závislosť od dobrovoľníkov, čiastočne z dôvodu ekonomických obmedzení a rastu dobrovoľníctva v niekoľkých členských štátoch EÚ, v ktorých tieto tradície nie sú také silné. V zisteniach agentúry FRA sa zdôrazňuje potreba nájsť rovnováhu medzi počtom dobrovoľníkov a profesionálnych zamestnancov pracujúcich v oblasti podpory obetiam, ale celkovo z dôkazov agentúry FRA vyplýva, že systémy na podporu obetí vo veľkej väčšine členských štátov do určitej miery závisia od dobrovoľníkov. V krajinách s dlhodobou kultúrou dobrovoľníckej činnosti sa zvyčajne vo väčšej miere poskytujú všeobecné služby na podporu obetí.

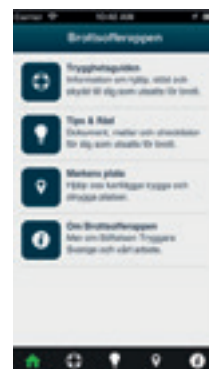
Úloha zastrešujúcich organizácií na úrovni EÚ

Na úrovni EÚ práva obetí trestných činov všeobecne alebo osobitných skupín obetí – ako napríklad žien, ktoré sú obeťami násillia, obhajuje významný počet organizácií. Tieto organizácie značne prispievajú k tomu, aby sa základné práva osôb žijúcich v EÚ stali skutočnosťou. Dôležité je, že rozmanitosť organizácií na úrovni EÚ odzrkadľuje rozdielne prístupy k právam obetí a k organizácii poskytovania podpory obetí medzi členskými štátmi, ako aj v rámci nich.

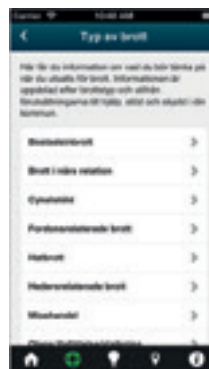
UŽITOČNÉ NÁSTROJE PRE OBETE TRESTNÝCH ČINOV

Podporovanie obetí trestných činov pomocou aplikácií

Táto švédka aplikácia (*Brottsofferappen*) poskytuje informácie obetiam trestných činov. Nástroj lokalizuje najbližšiu policajnú stanicu a podporné služby na základe poskytnutia údajov o mieste výskytu používateľa a type trestného činu. Poskytuje aj kontrolný zoznam týkajúci sa toho, ako nahlásiť trestný čin a nárokovat' si náhradu škody.



Základnou koncepciou, pre ktorú bola aplikácia navrhnutá, je poskytnúť len ciele a relevantné informácie – inými slovami informácie špecifické pre trestný čin a miesto. Informácie boli zhromaždené od všetkých príslušných orgánov a organizácií. Bude potrebné požiadať o aktualizácie. Náklady na vývoj aplikácie sú približne 10 000 EUR a pokrývajú technické aspekty, ako aj zhromažďovanie údajov. Samotný vývoj trval štyri týždne. Budú sa doplnať ďalšie funkcie vrátane kontrolných zoznamov a funkcií upozornení, pomocou ktorých môže byť informácia o mieste výskytu používateľa zaslaná vybraným osobám. Pri vývoji nástroja organizácie čerpali najmä z rozsiahlych vlastných skúseností osôb pracujúcich so záležitosťami týkajúcimi sa obetí trestných činov.



Zdroj: <http://brottsofferappen.org/>

Stanoviská agentúry FRA

Členské štáty EÚ, ktoré ešte nezriadili všeobecné podporné služby, sa vyzývajú, aby podnikli naliehavé opatrenia s cieľom dosiahnuť súlad so smernicou o obetiach trestných činov (článok 8). Prístup k podporným službám má byť dostupný pre všetky obeť trestného činu bezplatne a nemá závisieť od toho, či obeť nahlási trestný čin na políciu.

Členské štáty EÚ majú zabezpečiť, aby bola podpora obetí koordinovaná a aby bolo sprostredkovanie – podľa článku 4 ods. 1 a článku 8 ods. 2 smernice o obetiach – účinné, najmä pre určité skupiny obetí, ktoré môžu mať špecifické potreby ochrany a môžu patriť do pôsobnosti rôznych ministerstiev a/alebo podporných organizácií.

Podpora obetí má byť organizovaná tak, aby umožňovala obetiam čo najviac využívať vzťah založený na dôvere. V podpornom systéme sa má zabrániť odovzdávaniu obete od jedného poskytovateľa podpory druhému, pokiaľ to nie je nevyhnutné. V tomto smere je dôležité, aby mohli byť obeť sprevádzané na súdne konanie tou istou osobou, ktorá ich podporuje pred fázou pojednávania a po nej, ako sa vyžaduje v článku 20 písmene c) smernice o obetiach.

Podporné služby majú byť nastavené tak, aby mohli pôsobiť prísne dôverne a v záujme obetí a zabezpečovali, aby podporné služby boli aj vnímané tak, že konajú týmto spôsobom. V záujme zabezpečenia tohto zamerania organizácie poskytujúce podporu obetiam nemajú byť poverené aj úlohami poskytovania mediálnych alebo probačných služieb.

Agentúra FRA uznáva dôležitosť podnecovania občanov k tomu, aby sa zapojili do vykonávania verejných úloh, a odporúča, aby iniciatívy na úrovni členského štátu EÚ podporovali dobrovoľnícku prácu, najmä v členských štátoch, v ktorých môže ísť o pomerne novú koncepciu. Zvážiť sa má pomer medzi počtom profesionálnych zamestnancov a počtom dobrovoľníkov. Najmä organizácie spoliehajúce sa na dobrovoľníkov majú zabezpečiť, aby stáli zamestnanci poskytovali dobrovoľníkom účinné usmernenia a dohliadali nad kvalitou ich práce. Úlohy, ktoré vykonávajú profesionáli alebo dobrovoľníci v organizáciách na podporu obetí, musia byť v súlade s kvalitatívnymi normami a primerané profesionálnemu zázemiu osoby poskytujúcej podporu alebo poradenstvo.

EÚ má pokračovať vo svojich kontaktoch s organizáciami na podporu obetí pôsobiacimi na európskej úrovni a podporovať ich, čerpať z ich odborných znalostí a schopnosti spoločne využívať osvedčené postupy a znalosti medzi svojimi členmi. Tieto odborné znalosti zahŕňajú poskytovanie ďalšej pomoci, pokiaľ ide o rastúcu potrebu cezhraničného umožňovania podpory obetí. Všeobecné služby na úrovni EÚ a členských štátov majú spolupracovať so špecializovanými službami a čerpať z množstva skúseností, ktoré nazhromaždili, najmä skúsenosti organizácií podporujúcich ženy, ktoré sú obeťami násilia.

Podpora osobitných skupín obetí

V smernici o obetiach trestných činov sa vyžaduje, aby členské štáty zohľadnili potreby osobitných skupín obetí. Osobitné potreby sa musia najprv identifikovať na základe individuálneho posúdenia, a potom sa zaistia podporné služby buď zriadením špecializovaných podporných organizácií alebo pomocou špecializovaných služieb v rámci všeobecných podporných organizácií, ktoré poskytujú cieľnú podporu osobitným skupinám obetí.

Agentúra FRA vykonala obmedzený výskum o špecializovaných oblastiach podpory obetí (ako je podpora pre obeť domáceho násilia, obchodovania s ľuďmi a trestných činov páchaných z nenávisťi), ktorý sa opiera o rozsiahly výskum agentúry FRA zameraný na rôzne zraniteľné skupiny obetí. Zo zistení vyplýva, že obeť patriace do jednej z týchto skupín, môžu čeliť osobitným problémom v prístupe

k spravodlivosti. Tieto zistenia potvrdzuje ďalší paralelný výskum agentúry FRA o širokej škále otázok súvisiacich s obeťami trestných činov vrátane štúdií o osobitných kategóriách, ako sú migranti ako obeť, obeť trestných činov z nenávisťi, obeť násilia páchaného na ženách a detské obeť.

Z výskumu agentúry FRA vyplýva, že obeť čelia problémom, ktorými sú napríklad bezbrannosť voči druhotnej a opakovanej viktimizácii, zastrasovanie a pomsta, strach z toho, že budú čeliť zaujatosti polície alebo zamestnancov podporných služieb a súvisiacej nechote nahlásiť príslušný trestný čin.

Zo zistení tohto projektu vyplýva, že špecializované služby aspoň pre niektoré osobitné skupiny obetí existujú vo všetkých členských štátoch. V tomto smere treba uviesť niekoľko sľubných postupov. Povaha a rozsah poskytovanej špecializovanej podpory sa však medzi členskými štátmi veľmi líši (aj v závislosti od predmetnej skupiny). Existuje veľký priestor na zlepšenie.

UŽITOČNÉ NÁSTROJE PRE OBETE TRESTNÝCH ČINOV

Podpora žien v boji proti násiliu

Táto aplikácia s názvom Clique180 poskytuje ženám informácie o tom, čo majú robiť, ak sú vystavené násiliu. Aplikácia, ktorá bola spustená počas majstrovstiev sveta v roku 2014 v Brazílii, poskytuje geografické údaje generované používateľmi o bezpečných a nebezpečných oblastiach a vysvetľuje, čo je násilie páchané na ženách. Samovysvetľujúce rozhranie, ktoré sa jednoducho používa, poskytuje odkazy na podporné služby a brazílske federálne právne predpisy o násilí páchanom na ženách. Aplikácia obsahuje aj tlačidlo na priame zavolanie podporných služieb na tiesňovej linke.



K dispozícii na stránke: <http://clique180.org.br/download>

Právne predpisy EÚ: Opatrenie E Budapeštianskeho plánu

Opatrenie E Budapeštianskeho plánu sa týka osobitných potrieb určitých skupín obetí. Rada upozorňuje, že niektoré obete majú vzhľadom na druh alebo okolnosti trestného činu, ktorého obeťou sa stali, špecifické potreby, ktoré vyplývajú aj zo sociálnych, fyzických a psychologických dôsledkov daného trestného činu. Okrem iných skupín sa v pláne uvádzajú obete obchodovania s ľuďmi a detské obete sexuálneho zneužívania.

Pozri: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011G0628\(01\)&qid=1402495822750&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011G0628(01)&qid=1402495822750&from=EN)

Zabezpečenie individuálnych posúdení na identifikovanie možných osobitných potrieb ochrany

V článku 22 smernice sa stanovuje, že členské štáty EÚ musia zaistiť, aby sa v prípade obetí vykonalo včasné a individuálne posúdenie s cieľom identifikovať osobitné potreby ochrany. Táto osobitná potreba ochrany sa môže týkať obetí, ktoré utrpeli značnú škodu z dôvodu závažnosti trestného činu, obetí trestného činu motivovaného predsudkami alebo diskrimináciou alebo obetí, ktoré sú zraniteľné z dôvodu svojho vzťahu k páchatelovi a závislosti na ňom. Zo zistení agentúry FRA vyplýva, že polícia často odkazuje obeť na všeobecné podporné

služby, ktoré potom musia ďalej overovať možnú individuálnu potrebu špecializovanej podpory.

Uznanie dôležitej úlohy, ktorú plnia podporné služby pre obeť s osobitnými potrebami v členských štátoch EÚ

Či už sú integrované vo väčšej všeobecnej štruktúre alebo zriadené ako samostatné jednotlivé služby, v smernici o obetiach trestných činov sa stanovuje, že podporné služby majú zvoliť prístup, v rámci ktorého sa zohľadnia osobitné potreby obete, závažnosť ujmy, ktorá jej bola spôsobená trestným činom, ako aj vzťah medzi obeťami, páchatelmi a ich širším sociálnym prostredím. Patria sem napríklad osobitné potreby detí. Jednotlivé podporné služby zameriavajúce sa na obeť s osobitnými potrebami by mohli byť obzvlášť vhodné pri presadzovaní práv určitých skupín. Napríklad by sa obeť trestných činov z nenávisťi mohli cítiť príjemnejšie, keby sa pri obhajovaní svojich práv mohli zveriť menším a vysokošpecializovaným organizáciám a spoliehať sa na ich odborné znalosti.

UŽITOČNÉ NÁSTROJE PRE OBETE TRESTNÝCH ČINOV

Posielanie správ na podporu života obetiam obchodovania s ľuďmi

Nástroj na pomoc obetiam s prekladom používa zvukové správy, aby umožnil úradníkom zo subjektov presadzovania práva a poskytovateľom služieb obetiam – ktorí sú často prvým kontaktným bodom obetí obchodovania s ľuďmi nehovoriacimi jazykom krajiny, v ktorej sa nachádzajú – poskytnúť určitú úroveň základnej pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi.



Zaznamenalo sa tridsať päť základných otázok a správ, ktoré boli preložené do 40 jazykov vrátane osobitných otázok pre deti.

Nástroj vyvinuli UN.GIFT/UNODC, Rakúska spravodajská služba pre trestnú činnosť, a rakúska mimovládna organizácia LEFOE-IBF. K zostaveniu správ prispeli osoby, ktoré prežili obchodovanie s ľuďmi, s podporou odborníkov na obchodovanie s ľuďmi, ktorí sa zameriavajú na potreby obetí.

Prevezmite nástroj zo stránky: www.ungift.org/knowledgehub/en/tools/vita.html



Stanoviská agentúry FRA

Členské štáty EÚ musia zabezpečiť, aby prvý kontaktný bod obeť vykonal individuálne posúdenie, zvyčajne polícia alebo organizácia na podporu obetí. Obete majú byť včas odkázané na špecializované služby na podporu obetí, ktoré im dokážu poskytnúť potrebnú pomoc a podporu. Členské štáty EÚ musia zabezpečiť, aby sa s deťmi vždy zaobchádzalo ako s osobami vyžadujúcimi si osobitnú ochranu so zohľadnením ich veku, vyspelosti, úrovne porozumenia a akýchkoľvek komunikačných ťažkostí, ktoré môžu mať, a v súlade s článkom 22 ods. 4 smernice o obetiach trestných činov.

Hoci sa uznáva, že odborné služby môžu byť buď zriadené samostatne a ako doplnok všeobecných podporných služieb alebo začlenené do všeobecnej organizácie, členské štáty EÚ majú zabezpečiť existenciu podporných služieb vrátane posttraumatickej podpory a poradenstva, ktoré poskytujú cieľnú podporu obetiam s osobitnými potrebami. Patria sem detské obeť, obeť sexuálneho násillia a iného rodovo motivovaného násillia, obeť so zdravotným postihnutím, obeť, ktoré sú nelegálnymi migrantmi a obeť násillia páchaného blízkou osobou vrátane posttraumatickej podpory a poradenstva. V súlade so smernicou o obetiach trestných činov musia tieto služby vytvoriť a poskytovať minimálne vhodné prechodné ubytovanie obetiam, ktoré potrebujú bezpečné miesto z dôvodu bezprostredného rizika sekundárnej a opakovanej viktimizácie, zastrasovania a pomsty.

Okrem toho členské štáty EÚ majú pri vykonávaní smernice o obetiach trestných činov venovať osobitnú pozornosť potrebám ochrany obetí trestných činov, ktorých motívom je diskriminácia.

Normy a ukazovatele výkonnosti

Smernica o obetiach trestných činov nie je výslovné o kvalite a výkonnosti. Ale na to, aby bola podpora obetí účinná a efektívna je potrebné, aby základom pri navrhovaní, zlepšovaní a priebežnom poskytovaní podpory obetiam boli kvalitatívne normy. Neoddeliteľnou súčasťou kvalitatívnych noriem sú ukazovatele. S použitím zavedenej metodiky združovania ukazovateľov v skupinách s označením štruktúrne, procesné a výsledkové, možno zachytiť celú škálu opatrení, ktoré treba prijať – od akceptovania

a zámeru, cez úsilie po výsledky na najnižšej úrovni. Takto sa umožní meranie pokroku, ako aj porovnanie systémov, ktoré je potrebné na rozsiahle posúdenie toho, ktoré postupy skutočne fungujú.

V úplnej správe sa navrhuje škála ukazovateľov v tomto metodickom rámci na základe existujúcich noriem týkajúcich sa poskytovania služieb na podporu obetí. Pokročilejšia a prepracovanejšia verzia týchto ukazovateľov – ktoré by mali byť potvrdené príslušnými zainteresovanými stranami, ako sú organizácie na podporu obetí – by boli užitočným prvým krokom pre systémové následné opatrenia a posúdenie postupov. Ukazovatele treba spojiť s čistými referenčnými hodnotami na požadovanej úrovni tzv. súladu. Bude treba vytvoriť aj systém na zber údajov, na základe ktorého možno stanoviť hodnotu všetkých ukazovateľov. V tejto súvislosti treba pripomenúť článok 28 smernice o obetiach trestných činov, v ktorom sa vyžaduje, aby členské štáty od novembra 2017 a potom každé tri roky poskytli údaje o právach obetí v praxi podľa uvedenej smernice.

Zavedenie noriem kontroly kvality, ktoré rešpektujú nezávislosť občianskej spoločnosti

V odôvodnení 63 smernice o obetiach trestných činov sa zdôrazňuje, že „s cieľom podporiť a uľahčiť oznamovanie trestných činov a umožniť obetiam, aby sa prerušil cyklus opakovanej viktimizácie, je nevyhnutné, aby obeť mali k dispozícii spoľahlivé podporné služby a aby príslušné úrady boli pripravené reagovať na oznámenia obetí citlivým, profesionálnym a nediskriminačným spôsobom“. Na posúdenie toho, či služby daného členského štátu spĺňajú tieto kritériá, by mali byť zavedené jasné a jednotné mechanizmy na kontrolu kvality vrátane cezhraničných mechanizmov.

Meranie kvalitatívnych noriem

Pre kvalitatívne normy týkajúce sa služieb na podporu obetí by jasné ukazovatele a referenčné hodnoty boli prínosom. Výskum agentúry FRA zahŕňal oficiálne prijaté kľúčové ukazovatele výkonnosti v oblasti kvality služieb, ktorú poskytujú všeobecné služby na podporu obetí v členských štátoch EÚ. Ak sa tieto ukazovatele budú postupom času merať, môžu pomôcť pri posúdení implementácie a vplyvu smernice o obetiach na obeť a ich využívanie práv v praxi.

Stanoviská agentúry FRA

Agentúra FRA zdôrazňuje zodpovednosť členských štátov vypracovať komplexnú sieť služieb na podporu obetí a monitorovať výkon podporných služieb, a tým zabezpečiť, aby boli v súlade s navrhnutými normami a zároveň rešpektovali nezávislosť občianskej spoločnosti.

V analýze agentúry FRA sa zdôrazňujú dobré príklady kritérií a/alebo podmienky členstva vypracované zastrešujúcimi organizáciami na úrovni EÚ, ktoré pôsobia v oblasti vytvárania sietí, koordinácie a propagovania všeobecnej podpory obetí alebo ktoré podporujú osobitné skupiny obetí. Tieto kritériá zahŕňajú napríklad oddelenie služieb na podporu obetí a probačných služieb, nezávislosť od politických aktivít, dôvernosť používateľov služieb (t. j. obetí) a transparentnosť týkajúcu sa zdrojov financovania. Tieto normy môžu tvoriť základ, na ktorom sa dajú skúmať ďalšie kritériá, ktoré by mohli byť vytvorené na príslušnej úrovni, t. j. vnútroštátnej, regionálnej a na úrovni EÚ.

Inšpiráciu pre systém kontroly kvality služieb na podporu obetí možno čerpať aj zo systému partnerského preskúmania, ktorý globálne využívajú vnútroštátne inštitúcie pre ľudské práva (systém vlastnej akreditácie podľa tzv. parížskych zásad).

Na tento účel a so zohľadnením týchto príkladov môžu členské štáty zvážiť zriadenie akreditačného systému pre služby na podporu obetí.

Agentúra FRA zdôrazňuje význam vymedzených a všeobecne uznaných organizačných noriem a noriem výkonnosti pre poskytovanie podpory obetiam. Zo zistení agentúry FRA vyplýva, že všeobecné podporné služby prijali tieto normy v menej ako polovici členských štátov.

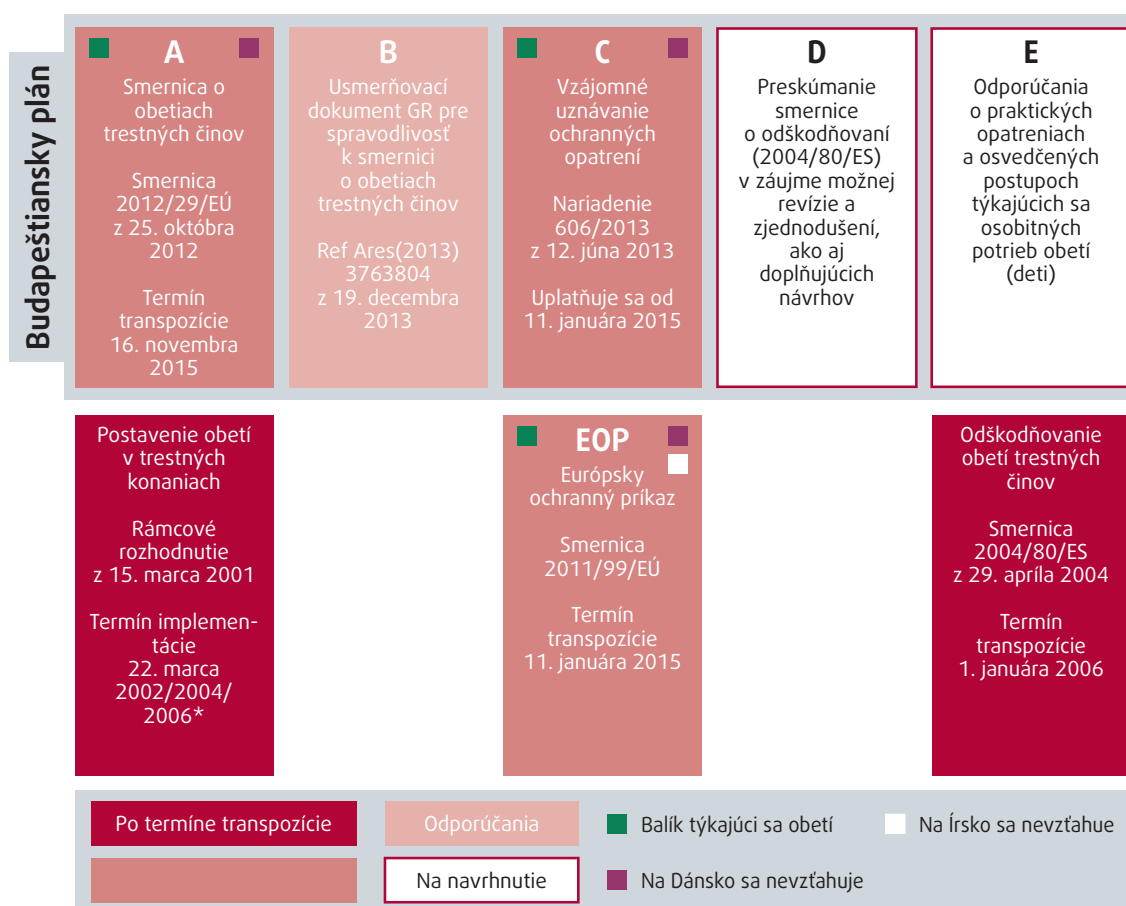
Článkom 28 smernice o obetiach sa zavádza pre členské štáty povinnosť - počnúc novembrom 2017 (dva roky po termíne transpozície) a potom každé tri roky - oznamovať Európskej komisii dostupné údaje o tom, ako obeť uplatňovali práva ustanovené v smernici o obetiach trestných činov. V týchto údajoch by mali byť zohľadnené ukazovatele týkajúce sa podpory obetí a práv obetí vrátane ukazovateľov výkonnosti týkajúcich sa kvality služieb, ktoré poskytujú služby všeobecnej podpory obetí. Ukazovatele týkajúce sa kvality poskytovania služieb majú byť zhromažďované aj priamo od obetí, ktoré tieto služby využívajú.

Organizácie na podporu obetí a/alebo vlády, podľa toho, čo sa v príslušných členských štátoch EÚ uplatňuje, by mali zvážiť vytvorenie spoločných ukazovateľov týkajúcich sa podpory obetí – a všeobecnejšie práv obetí. Údaje pre tieto ukazovatele by čiastočne mohli pochádzať z požadovaného zhromažďovania údajov podľa článku 28 smernice o obetiach trestných činov.

Smernica o obetiach trestných činov

Smernica o obetiach predstavuje dosiaľ najdôležitejší legislatívny vývoj v oblasti práv obetí na úrovni EÚ. Je hlavným pilierom súboru opatrení pre obeť, ktorý tvoria legislatívne návrhy Európskej komisie, s cieľom posilniť a zlepšiť vnútroštátne opatrenia a opatrenia EÚ týkajúce sa práv obetí. Je reakciou na výzvu Európskej rady k zaujatiu integrovaného a koordinovaného prístupu k obetiam obsiahnutom v Štokholmskom programe a Budapeštianskom pláne, ktoré sú špecificky zamerané na posilnenie práv a ochranu obetí. Členské štáty EÚ musia transponovať smernicu o obetiach trestných činov do svojich vnútroštátnych právnych predpisov do 16. novembra 2015. Dánsko sa na transpozíciu nezúčastňuje, a preto po termíne transpozície ostane v Dánsku v účinnosti rámcové rozhodnutie.

Obrázok: Nástroje EÚ súvisiace s obetami trestných činov, najmä podporné služby



Poznámka: Označovanie A - E zodpovedá plánu.

* Na Dánsko sa vzťahuje aj po uplynutí lehoty na transpozíciu smernice o obetiach trestných činov.

Zdroj: FRA, 2014

V smernici o obetiach trestných činov sa stanovuje niekoľko cieľov na zabezpečenie dostupnosti účinných a prístupných služieb na podporu obetí v rámci členských štátov EÚ. Zavádzajú sa ňou nové práva pre obeť trestných činov a niekoľko predtým nepovinných ustanovení sa mení na povinnosti, čím sa z možných výhod pre obeť stávajú práva obetí. Okrem toho sa služby na podporu obetí dostávajú do popredia systému a uznáva sa ústredná úloha, ktorú plnia tak, že umožňujú obetiam využívať svoje práva. Určením minimálnych noriem pre ich činnosti a zároveň zaviazaním štátu, aby zabezpečil ich dostupnosť, má smernica potenciál pretvoriť systém na podporu obetí v rámci EÚ v prospech obetí.

V smernici sa však neposkytuje nástroj na harmonizáciu rozdielnych prístupov k postaveniu obeť v rôznych systémoch trestného súdnictva členských štátov EÚ, a teda k poskytovaniu služieb na podporu obetí. Nepochybne sa v nej celkovo nastavuje latka vyššie než v rámcovom rozhodnutí, ale potreba vyriešiť tieto štrukturálne rozdiely nevyhnutne vytvára priestor na rozdiely v kvalite služieb na podporu obetí a teda potenciálne aj v rovnakom požívaní práv obetí.

Príklady vyšších noriem, ako je to stanovené v smernici o obetiach trestných činov

Poskytovanie informácií a podpora

- Smernica po novom zdôrazňuje právo rozumieť a byť pochopený v tom zmysle, že všetka komunikácia s obeťami musí prebiehať tak, aby obeť rozumeli (článok 3).
- Článok 4 smernice presahuje práva udelené v rámcovom rozhodnutí v súvislosti s informáciami od prvého kontaktu s príslušnými orgánmi. Obeť už nie sú informované len o službách alebo organizáciách, na ktoré sa môžu obrátiť. Namiesto toho sa na základe článku 8 odseku 2 priamo postúpia primeraným službám na podporu obetí už v úvodnej fáze. Inými slovami by mali dostať otázku, či si prajú nadviazať kontakt s podpornou službou.
- Smernicou sa výslovne predpisuje, že prístup k službám na podporu obetí musí byť udelený bez ohľadu na to, či sa obeť rozhodne formálne podať sťažnosť a vzniesť obvinenie, aj keď vo všeobecnosti prevláda názor, že príslušné orgány by mali podporovať podávanie trestných oznámení (pozri odôvodnenie 63 smernice).
- V smernici sa ustanovuje, aké informácie o prípade majú byť sprístupnené obeť. Tieto informácie zahŕňajú povahu trestných obvinení, čas a miesto súdneho pojednávania, akékoľvek rozhodnutie zastaviť vyšetrovanie alebo trestné stíhanie, ako aj konečný rozsudok. Dôvody týchto rozhodnutí budú tiež objasnené.
- Rozlišuje sa medzi službami všeobecnej a špecializovanej podpory (článok 8) a stanovuje sa minimálna úroveň služieb, ktorú musia členské štáty poskytnúť (článok 9). Z hľadiska podpory obetí má špecifikovanie minimálnych noriem zásadný význam. Rámcové rozhodnutie zaväzuje členské štáty, aby „podporili opatrenia“ službami na podporu obetí v oblasti poskytovania informácií obetiam, ich sprevádzania a pomoci obetiam. V súčasnosti majú podporné služby poskytovať jasne vymedzené služby relevantné pre práva obetí vrátane: poradenstva týkajúceho sa prístupu k vnútroštátnym systémom náhrady škôd a finančných a praktických záležitostí vyplývajúcich z trestného činu; a emocionálnej a psychologickkej podpory. Vzťahuje sa aj na poradenstvo týkajúce sa rizika a predchádzania sekundárnej a opakovanej viktimizácii, zastrášovaniu a pomste.

Pridelovanie dostatočných zdrojov

- Určité nové povinnosti, ako aj nepovinné ustanovenia rámcového rozhodnutia, ktoré sa stali na základe smernice o obetiach trestných činov záväznými, si vyžadujú, aby členské štáty EÚ viac investovali do personálu, vybavenia alebo zariadení. Sem patrí zabezpečenie toho, aby boli čakárne obetí na súde oddelené od čakární obvinených, a to aspoň v nových priestoroch súdu (článok 19 ods. 2). Členské štáty musia takisto získať technológiu potrebnú na video spojenia a video záznamy, poskytnúť povinnú odbornú prípravu pracovníkov v prvej línii, ako sú policajní úradníci a súdni zamestnanci (článok 25 ods. 1), a zabezpečiť, aby boli obeť posudzované individuálne s cieľom identifikovať ich osobitné potreby ochrany (článok 22 ods. 1). Zo zistení agentúry FRA vyplýva, že niektoré členské štáty tieto opatrenia ešte nevykonali.

Podpora obetí a základné práva

Podpora obetí je neodmysliteľná pri zabezpečovaní účinnosti základných práv obetí všeobecne a najmä pri zabezpečovaní prístupu obetí k trestnému súdnictvu. Je to v súlade s článkom 47 Charty základných práv EÚ. Trestný čin je osobitne vážnym porušením základných práv, a preto je snahou trestného práva a trestného súdnictva chrániť najvýznamnejšie prvky základných práv jednotlivcov. Tento prístup je potvrdený v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. Trest, ktorý je stanovený trestným právom, bude dôveryhodný, len ak sa opiera o účinný systém na presadzovanie práva a ak štátne orgány preukazujú svoju odhodlanosť naplniť ustanovenia práva⁴. Paralelne by sa obetiam mala poskytovať účinná podpora pre obeť.

Toto právo obetí na prístup k spravodlivosti nesmie byť len teoretické, ale aj účinné⁵. V rozsudku z roku 2011 Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil, že „cieľ a účel Dohovoru (o ochrane ľudských práv a základných slobôd, EDLP) ako nástroja na ochranu individuálnych ľudských bytostí si vyžaduje, aby sa jeho ustanovenia vykladali a uplatňovali tak, aby boli jeho ochranné opatrenia praktické a účinné“⁶.

Vzhľadom na ťažkosti, ktoré obeť zažívajú pri prihlasovaní sa a oznamovaní na políciu, si účinný prístup k spravodlivosti vyžaduje nové opatrenia. Mali by sa týkať jednotlivca a poskytovať napríklad informácie, pomoc a poradenstvo. Mali by takisto riešiť inštitucionálne otázky, zaviesť odbornú prípravu odborníkov, ochranné opatrenia proti inštitucionálnym formám diskriminácie alebo postupom, ktorých cieľom je vhodným spôsobom reagovať na práva a potreby obetí. V konečnom dôsledku to súvisí s celkovou verejnou atmosférou. Vnímanie, že atmosféra je nepriateľská, môže odrádzať obeť od vyhľadania pomoci, pretože neočakávajú uznanie alebo súcit.

Obete majú právo na to, aby sa im poskytla podpora v prístupe k spravodlivosti, ale ich skutočný prístup k spravodlivosti je v praxi často podmienený dostupnosťou služieb na podporu obetí. Účinné podporné služby sú preto veľmi dôležitými prostriedkami na to, aby sa práva obetí na prístup k spravodlivosti stali skutočnosťou. Tak ako v prípade mnohých základných práv, na základe ktorých sú členské štáty EÚ povinné prijať opatrenia a poskytovať služby, v povinnosti poskytnúť primerané podporné služby sa nestanovuje, ako majú členské štáty tieto služby zaviesť. To, čo musia investovať, aby splnili svoje povinnosti podľa článku 47 charty, bude do určitej miery závisieť od toho, čo je za daných okolností prakticky realizovateľné. Štáty sú povinné minimálne zabezpečiť postupnú realizáciu účinného prístupu obetí k trestnej justícii, čo zahŕňa postupné zlepšovanie podporných služieb poskytovaných obetiam trestných činov.

Podrobnejšia analýza umožňuje rozlišovať určité osobitné aspekty práva obetí na prístup k spravodlivosti. Tieto rôzne prvky ukazujú širokú škálu práv obetí podľa charty. Niektoré z týchto aspektov možno nájsť v charte, ako aj v Európskom dohovore o ľudských právach (EDLP). V článku 52 ods. 3 charty sa napríklad zabezpečuje, že charta má zmysel a rozsah minimálne zodpovedajúci zárukám EDLP. Ďalšie aspekty práva obete na prístup k spravodlivosti sa vzťahujú len na článok 47 charty, ktorý presahuje práva podľa EDLP.

Judikatúra Európskeho dvora pre ľudské práva spočíva na dvoch pilieroch: po prvé, na tom, čo súd označuje ako procesné stránky určitých práv (vrátane článkov 2, 3, 4 a 8 EDLP) a po druhé, na práve na účinný prostriedok nápravy podľa článku 13 EDLP. V prvom pilieri sa v procesnom aspekte vecných článkov zdôrazňuje úloha ustanovení trestného práva a ich účinného vykonávania s cieľom odradiť potenciálnych páchatelov od porušovania ľudských práv. V druhom pilieri sa zdôrazňuje právo obetí na to, aby bolo porušenie ich práv vnímané vážne a aby došlo k náprave.

⁴ Európsky súd pre ľudské práva, *Osman proti Spojenému kráľovstvu*, č. 23452/94, 28. októbra 1998, bod 115; *Menson proti Spojenému kráľovstvu*, č. 47916/99, 6. mája 2003 (dec.); *A proti Chorvátsku*, č. 55164/08, 14. októbra 2010, bod 78.

⁵ Európsky súd pre ľudské práva, *El-Masri proti Bývalej juhoslovanskej republike Macedónsko* [GC], č. 39630/09, 13. decembra 2012, bod 255.

⁶ Európsky súd pre ľudské práva, *Al-Skeini a ostatní proti Spojenému kráľovstvu* [GC], č. 55721/07, 7. júla 2011, bod 162.

Vymedzenia v trestnom práve a procesné záruky

Aby bolo vyšetrowanie účinné v praxi, musí mať štát najprv uzákonené ustanovenia trestného práva, ktorými sa komplexne trestajú postupy, ktoré sú v rozpore s príslušným článkom⁷. Tieto ustanovenia musia zachytávať podstatu porušenia ľudských práv, ktoré utrpela obeť. Na účel zachytenia porušenia ľudských práv, ktoré utrpeli napríklad obeť dlhodobého domáceho násillia, sa v danom zákone musia kriminalizovať viac ako len jednotlivé násilné činy. Musí sa v ňom zohľadniť aj psychologický vplyv tohto vzťahu vrátane pocitov strachu, bezmocnosti a očierňovania, ktorým musela obeť dlhodobo čeliť⁸. Alebo, v prípade násilných činov, ktorých motívom je diskriminácia, sa trestné právo nemá vzťahovať len na prípady násillia, ale musí sa v ňom dostatočne premietnuť rozmer diskriminácie⁹.

Keď sa orgány dozvedia o incidente, musia konať z vlastnej vôle. Nemôžu ponechať na obeť alebo príbuzných obeť, aby inicializovali konanie. Právo obeť na prístup k spravodlivosti nezávisí od jej vlastného aktívneho prispenia, ako je oznamovanie na polícii alebo podpora vyšetrowaní alebo stíhaní¹⁰.

Osoba, ktorá môže nepochybne vyhlásiť, že sa stala obeťou násilnej viktimizácie, má nárok na „dôkladné a účinné vyšetrowanie, ktoré môže viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb“¹¹. Orgány musia prijať všetky primerané opatrenia, ktoré majú k dispozícii, aby zabezpečili dôkazy týkajúce sa prečinu, okrem iného vrátane výpovede očitých svedkov a forenzných dôkazov. Obete musia byť zapojené do konania v rozsahu nevyhnutnom na ochranu ich oprávnených záujmov.

Ďalšie práva obetí podľa článku 47 charty

Procesné práva obvinených sú chránené podľa článku 6 (spravodlivý proces) EDLP a práva obetí podľa článku 13 (účinný prostriedok nápravy). Obete trestných činov si nemôžu nárokovať práva na spravodlivý proces podľa článku 6 EDLP, pokiaľ nie sú účastníkmi trestného konania na presadenie nárokov podľa občianskeho práva v rámci trestného konania¹². Aj v týchto prípadoch však obeť vďačia za svoje práva podľa článku 6 svojim nárokom podľa občianskeho práva – nie preto, že utrpeli viktimizáciu z hľadiska ustanovení trestného práva. V systéme ľudských práv EDLP sú právo na spravodlivý proces a právo na účinný prostriedok nápravy odlišné a nesúvisia.

V charte sa nezachováva rozlišovanie EDLP medzi obvinenými a obeťami (článok 47). Podľa charty požívajú obeť trestných činov nielen právo na účinný prostriedok nápravy, ktorý sa týka rozsahu práv obetí podľa článku 13 EDLP, ale aj práva na spravodlivý proces (článok 6 ods. 1), konkrétne:

- právo na spravodlivé a verejné vypočutie vykonané nestranným súdom v primeranej lehote;
- právo získať poradenstvo a zástupcu;
- právo na právnu pomoc dostupnú obeťam, ktorým chýbajú dostatočné zdroje, pokiaľ je táto právna pomoc potrebná na zabezpečenie účinného prístupu obetí k spravodlivosti.

V smernici o obeť trestných činov sú obsiahnuté dôležité aspekty týchto práv na spravodlivý proces, ako je právo byť vypočutý (článok 10) a právo na právnu pomoc (článok 13). Okrem toho sa v odôvodnení 66 smernice o obeť trestných činov výslovne odkazuje na práva obetí podľa charty a zdôrazňuje sa právo obetí „na spravodlivý proces“.

⁷ Európsky súd pre ľudské práva, *M.C. proti Bulharsku*, č. 39272/98, 4. decembra 2003, body 150, 153 a 166; Európsky súd pre ľudské práva, *Gäffgen proti Nemecku* [GC], č. 22978/05, 1. júna 2010, bod 117.

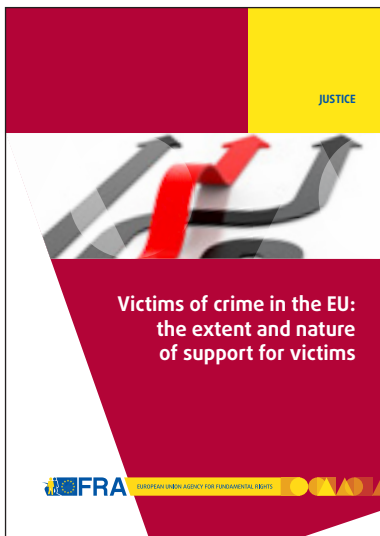
⁸ Európsky súd pre ľudské práva, *Valiulienė proti Litve*, č. 33234/07, 26. marca 2013, body 69 – 70; *Eremia proti Moldavskej republike*, č. 3564/11, 28. mája 2013, bod 54.

⁹ Európsky súd pre ľudské práva, *Nachova proti Bulharsku* [GC], č. 43577/98, 6. júla 2005, bod 160.

¹⁰ Európsky súd pre ľudské práva, *Cadiroğlu proti Turecku*, č. 15762/10, 3. septembra 2013, bod 30.

¹¹ Európsky súd pre ľudské práva, *Gäffgen proti Nemecku* [GC], č. 22978/05, 1. júna 2010, bod 116 a 117; Európsky súd pre ľudské práva, *El-Masri proti Bývalej juhoslovanskej republike Macedónsko* [GC], č. 39630/09, 13. decembra 2012, bod 255.

¹² Európsky súd pre ľudské práva, *Perez proti Francúzsku*, č. 47287/99, 12. februára 2004, body 57 až 72; *Novak proti Slovinsku*, č. 5420/07, 25. apríla 2013.



Práva obetí trestných činov na prístup k spravodlivosti a na ochranu pred opakovanou viktimizáciou môže byť v praxi naďalej iluzórne, ak obeť nedostane odborné poradenstvo a podporu. V tomto výskume Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA) sa venuje pozornosť poskytovaniu podporných služieb pre tieto obeť v rámci 28 členských štátov EÚ v súlade so smernicou EÚ o obetiach trestných činov z roku 2012. Nie je zameraný na abstraktné normy týkajúce sa základných práv, ale na konečné praktické výsledky. Vo výskume agentúry FRA sa identifikovali slubné postupy, ktorými sa môžu inšpirovať členské štáty v úsilí o zlepšenie svojich štruktúr na podporu obetí. Objavilo sa tiež niekoľko oblastí, v ktorých členské štáty v súčasnosti nespĺňajú požiadavky smernice. Tieto členské štáty budú musieť prijať ďalšie legislatívne a politické opatrenia na zabezpečenie súladu so smernicou do termínu na jej implementáciu, teda do 16. novembra 2015.

Ďalšie informácie:

Úplná správa agentúry FRA o službách na podporu obetí – *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims* (Obete trestných činov v EÚ: rozsah a povaha podpory obetí) (2014) – sa nachádza na stránke: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/victims-crime-eu-support>

Zobrazenie práv a podpory obetí v EÚ sa nachádza tu: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/victims-support-services>

Správy o hlavných výsledkoch štyroch rozsiahlych prieskumov agentúry FRA sa nachádzajú tu:

- *EU-MIDIS – European Union Minorities and Discrimination Survey. Main results report* (EU-MIDIS – Prieskum o menšinách a diskriminácii v Európskej únii. Správa o hlavných výsledkoch) (2009): <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/eu-midis-main-results-report>
- *Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism* (Diskriminácia a trestné činy páchané z nenávisťi voči Židom v členských štátoch EÚ: skúsenosti a vnímanie antisemitizmu) (2013): <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/discrimination-and-hate-crime-against-jews-eu-member-states-experiences-and>
- *Violence against women: an EU-wide survey* (Násilie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum) (2014): <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>
- *EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey* (Prieskum o LGBT osobách v EÚ – Prieskum o lesbách, homosexuáloch, bisexuáloch a transrodových osobách v Európskej únii) (2014): <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-main>

Prehľad činností FRA týkajúcich sa prístupu k spravodlivosti sa nachádza na stránke: <http://fra.europa.eu/en/theme/access-justice>



Úrad pre publikácie

© Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2014
Photo: © Shutterstock

FRA – AGENTÚRA EURÓPSKEJ ÚNIE PRE ZÁKLADNÉ PRÁVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko
Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency



ISBN 978-92-9239-670-1